

LUGAT VE ISTILAHÎ AÇIDAN UNUTMA Unutmanın Arapça karşılığı “nisyan” dır. “nesiye-yensâ” fiilinin mastarıdır. Hatırlamak, korumak ve muhafaza etmenin zıddıdır. Ragıb el-İsfahânî, nisyânı “insanın kendisine tevdî edilen bir şeyi korumayı terk etmesi” diye tanımlamış, onu iradî olup olmaması açısından ikiye ayırmıştır. Tevdî edilen şeyi terk ya kalbin zaafından yada kasıttan dolayı olur ki böylece kalpten o şeyin hatırlanması kaybolmuş olur. Unutmanın bir diğer anlamı da kasten terk etmektir...

“Allah (c.c.) ’ı terk ettiler, Allah’ta onları terk etti” Tevbe 9/67 Bundan dolayı “Kur’an-ı terk ettim veya onu unutmayı kastettim” denilmesi kendisinde çirkinlik bulunduğu kerih görülmüştür. Tehânevî ise unutmayı “akılda önceden bir sureti mevcut olan herhangi bir şeyin yokluğu” şeklinde tanımlamıştır.

Nisyan, basit bir cehalete yakın bir keyfiyet olarak kabul edilmiştir. Bir yerde o, belli bir tasavvuru n sabit olmaması kabilinde n bir bilgisizliktir. Bilgi kişide iyice yer etmediği zaman âdeta zeval konumunda olur ki bazen mevcut başka bir zamanda yok olur veya o bilginin başka bir tasavvuru sübut bulur. Bu takdir de biri diğeriyle karışır. Ancak bu karışıklık tamamıyla sabit hale gelmemiş olduğu için unutan kişi bir tembihle uyarıldığında uyanır ve zihnindeki ilk tasavvuru geri döner. Gaflette böyledir. Gafletten herhangi bir şeyin gerektirdiği sûret veya kavram akılda mevcut olmakla beraber o şeyin tasavvuru nun yokluğu kastedilm iştir. Unutma da hem hafızadan hem de müdrikeden bir şeyin yok olması söz konusudur . Unutulanın yeniden hatırlanması için yeni bir sebebe ihtiyaç duyulur. Bazı alimler unutma, gaflet ve zühul arasında bir ayırım gözetmeyerek onları birbirlerine yakın anlamları olan farklı kelimeler olarak kabul etmişler ve hepsinin ortak özelliğinin ilmin yani bilginin zıddı olduğunu belirtmişlerdir. İbni Kayyim el-Cevziyye (Ö:751-1350) gafletin, kalbin selim olmasının zıddı olduğunu belirtene k onu, cehalet gibi bir eksiklik olarak nitelendirmiştir.

Usulcüler unutmayı “kendisine ihtiyaç hasıl olduğunda bir şeyi hazır bulundurma mama, hatırlayamama” olarak tarif etmiştir.

Unutma, “elde edilen şeyi muhafaza edememek” demek olup hatırdan tutmamanın aksidir. Uzun süreli kişinin akli dengesini bozacak, tamamen kişilik kaybına sebep olacak kadar geniş kapsamlı unutmalar a hafıza kaybı denilir. Unutma ise daha az süreli ve daha az kapsamlıdır. Bunun içindir ki akıl sağlığı yerinde olan bir kişinin uzun süre veya bütün bir hayat boyu yaşadığı bazı şeyleri unutmaması muhtemel değildir.

Anlaşıldığına göre unutma, şuurun önceden bilgi sahibi olduğu bir şeyi veya duygusal olarak yaşadığı bir konuyu gerektiği ve istenilen zamanda hatırlayamamasına sebep olan bir ârizadır.

I- UNUTKANLIĞA NEDEN OLAN ÂMİLLER: A- **FİTRÎLİK:** Unutma ve gaflet, peygamber ler dahil her insanın mâruz kaldığı insanî bir olgu olup Adem’den kalıtım yoluyla zürriyetlerine intikal etmiştir. Bu husus tecrübeyle sabit olduğu gibi naslarla da vurgulanmıştır. Bu açıdan unutma fitrîdir. Hatta insan kelimesi ile nisyânın aynı kökten gelmesi dikkate değer bir husustur. Hayat, unutmanın nimet olarak kullanabi leceği nice sahnelerle doludur. Fıtratın her bir imkanında olduğu gibi bu hususta da fıtrat, bir bütün olarak dikkate alınıp zıtlarıyla birlikte faaliyet alanın konulursa, nisyân/ unutma nimet olarak yerini muhafaza eder. Ancak nisyân tek olarak dikkate alınır ve ferdin tavır ve davranışlarında belirleyici bir yere sahip olursa dengenin bozulmasında etkin rol oynar. Adem’in cennette iken “Andolsun biz daha öncede Adem’e ahit

(emir ve nehiy) vermiştik. Ne var ki o (ahdi) unuttu. Onda azim de bulamadık.” Taha 20/115 ifadesiyle unutmış olması tüm ademoğlunun unutmama, manevi gerçekleri göz ardı etme eğiliminde olduğunun simgesel bir ifadesidir.

B-GÖREVLERİNİN GEREĞİNİ DÜŞÜNMEME VE UMURSAMAMAZLIK

İnsanın bir şeyi unutmaması, daha çok o şeye karşı ilgisizliğinden, üzerinde daha fazlaca düşünmemesinden kaynaklanmaktadır. Fitrî olan unutmama fiili, kişinin iradesinin dışında ise de unutmamayı sağlayan sebepler iradesine bağlıdır. Ayrıca unutmamadan doğan maddî ve manevî sonuçlar, kişiyi bağlayıcıdır. Bundan dolayı kıyamet günü kör olarak haşır olunacak birisi bunun sebebinin sorduğunda, “sana mesajlarımız gelmişti de sen onları unuttuğundur ve bugünde aynen öyle unutulacaktır” Taha 20/126 şeklinde cevaplanacaktır. Kınanan husus fitrî olan unutmama değil, unutmamayı doğuran ve onu sürekli kılan Taha Suresi 124. ayetinde de işaret edildiği gibi, Allah’ın zikrinden yüz çevirmektir. Çünkü Kur’an-ı Kerim’de nisyan/unutmama çoğunlukla bir şeyden yüz çevirme ve ilgisiz kalma, dikkatsiz davranma anlamında kullanılmıştır. Örneğin: dünyada yaptıkları kötülükler kendileri ne apaçık gösterilip ve alay edip durdukları şeyler kendileri ni alt edecek olanlara “siz bu hesap gününün geleceğine aldırmadığınız gibi (nisyan), biz de bugün size aldırmayacağız (nisyan) denilecek” Casiye 45/34 ayetinde nisyan; umursamamazlık, kayıtsızlık, aldırılmazlık anlamında kullanılmıştır.

Unutkanlığa neden olan saikler arasında ayrıca, zikrin bir başka ifadesi olan duanın terk edilmesinden kaynaklanan kalp katılığı, şeytanın süslemelerine aldanma En’am 6/43-44 batıl dalanlarla birlikte olma, En’am 6/68 dünya hayatına kapılıp dini, oyuna, eğlenceye çevirme, Âraf 7/51 hak olan dini inkar ve onu alaya alma, dünya hayatını geçici zevklerin aşırı tutkulu olma gibi hususlar vardır. İnsan dik başlılığına mahkum olarak bizzat kendisini nasıl yaratılmış olduğunu unutup, bu gerçekten gafil olacak ve sonra aynı insan dönüp diyecek ki “ kim, çürüyüp toz olmuş kemiklere hayat verebilir?” Yasin 36/78 Dikkat edilirse bütün bu eylemler de unutmama; dikkatsizlik için, umursamazlık için, hafife almanın tabîi bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Onun içinde din Allah (c.c.) ‘ın “Kur’an (hak ile batılı) ayıran bir sözdür. O, asla bir şaka değil” Tarık 86/13 ifadesiyle bir ciddiyettir. Dini dikkate almayı göz ardı edenler “(o gün onlara şöyle diyeceğiz) bu güne kavuşmayı unuttunuzun cezasını şimdi tadın bakalım! Doğrusu biz de sizi unuttuk; yaptıklarınızdan ötürü ebedi azabı tadın!” Secde 32/14 ifadesiyle göz ardı edileceklerdir.

Kur’an-ı Kerim’de insanlar arasında rûhi bakımdan son derecede hasta karaktere örnek gösterilen münafıkların ortak özelliği, Allah’ı ciddiye almamak, onu unutmak ve onun tarafından unutulmaktır. Kur’an bu hususu şöyle zikreder: “Münafık erkekler ve münafık kadınlar (sizden değil), birbirlerindedir. Onlar kötülüğü emrederler. İyilikten alıkoyarlar ve cimrilik ederler. Onlar Allah’ı unuttular. Allah’ta onları unuttu.” Tevbe 9/67 Çünkü münafıklar fasıkların ta kendileridir. Allah’ın münafıkları unuttuğundan maksat, onlardan yardımını, hidayetini ve rahmetini kesmesi, münafıklıkları sebebiyle onlar unutulmuş ve terkedilmiş iş bir vaziyette bırakmasıdır. Ayrıca yapmadığını yapmış gibi gösterip metholünmekten hoşlanmakta Al-i İmran 3/67 tahrif-i haktan bir zevk almak ve Allah’ı unutmaktır.

C- Şeytani Etkiler:

Bazı ayet ve çoğunluğun namazla ilgili olan bazı hadislerd en anlaşıldığına göre, her insan başına gelen “ unutmama” hâdisesine büyük ölçüde şeytanın sebep olduğu anlaşılmaktadır.

a) Kur'an'da Şeytanın Etkisi :

Nitekim Kur'an-ı Kerim ve bazı hadislerd en anlaşıldığına göre, Musa bir gün İsrail oğullarına kalplerin i yumuşatıcı bir hitapta bulunurken kendisine “insanların en alimi kimdir?” diye sorulmuş, o da “ benim” diye cevap vermiştir. Allah ise ona iki denizin birleştiği yerde ondan daha alim bir kul (Hızır) bulunduğunu vahyetti. Bunun üzerine Musa, “Ey Rabbim! Onu nasıl bulabilir im?” diye niyaz etti. Cenab-ı Hak'da “Zenbiline balık al, onu kaybettiğin yerde hemen dön, onunla karşılaşacaksın” buyurdu. Musa'da yanında genç arkadaşı olduğu halde yola çıktı. Bu gencin Yûşa b. Nûn olduğu kaydedilm ektedir. Musa, balığı bir zenbile koymuştu. Daha sonra o gençle birlikte yürümeye başladılar. “Musa genç arkadaşına, “ben iki denizin birleştiği yere ulaşmaya yahutta yıllarca yürümeye kararlıyım.”” demişti. İkisi, iki denizin birleştiği yere ulaşınca balıkların i unutmışlardı. Musa biraz uyumuşt u. O arada balık kımıldadı ve sıçradı. Yanındaki gençte uyusun diye Musa'yı uyandırmadı. Uyuyunca da balığın durumunu söylemeyi unuttu. Oradan uzaklaştıklarında Musa yanındaki gence “azığımı çıkar, andolsun ki bu yolculuğumuzda yorgun düştük” dedi. O da “baksen kayalığa vardığımızda balığı unuttuğum. Bana onu hatırlatmamı unutturan ancak şeytandır. Balık şaşılacak şekilde denizde yolunu tutup gitmiş” dedi. Musa “istediğimiz zaten buydu.” dedi. Hemen geldikleri yoldan izleri üzere geri döndüler. Bu arada ikisi katımızdan kendisine rahmet verdiğimiz ve kendisine ilim öğrettiğimiz kullarımızdan birini buldular Kehf 18/60-65;

Yukarıda kaydettiğimiz ayette, balığı unutturma olayı şeytana mal edilmekte dir. Balığın canlanarak denize dalmasını Musa'ya haber vermeyere k unutan, yanındaki gençtir. Ancak ilgili ayette Kehf 18/61 unutmama olayı sadece bu gence değil, Musa'ya da isnad edilmekte ve her ikisi “balıkların i unuttular” denilmekte dir. Unutmamanın her ikisine birden isnadı, Musa'nın sormayı, gencin de söylemeyi unutmaması sebebiyle dir.

Kur'an-ı Kerim'de, Yusuf'la ilgili olarak da bir “unutmama” hadisesin den bahsedilm ekte ve bu olayda şeytana isnad edilmekte dir. Kur'an-ı Kerim'de anlatıldığına göre, kardeşleri Yusuf'u kıskandıkları için kuyuya attılar. Oradan geçmekte olan bir kervanda Yusuf'u kuyudan kurtararak Mısır'a götürdü ve ucuz bir fiyata Mısır'ın ileri gelenleri nden birine köle olarak sattılar. Daha sonra Allah tarafından Yusuf'a rüyaları nasıl yorumlayacağı öğretildi. Bir müddet sonra da evin hanımı Yusuf'a aşık olarak onunla yatmak istedi. Ancak Yusuf buna yanaşmadı ve bunun sonucu olarak hapse atıldı Yusuf 12/1-35. Yusuf'la beraber iki genç de hapse atılmıştı. Bunlar birer rüya görerek Yusuf'tan bunları yorumlama sını istediler . Yusuf'ta onlardan birinin asılarak idam edileceğini, diğerinin de kurtulara k hükümdarın yakınlarından olacağını söyledi. Yusuf 12/36/41 Kurtulacağını ümid ettiği gence de “efendinin yanında beni an!” dedi. Ama şeytan o gence efendinin yanında onu hatırlamayı unutturdu ve Yusuf bu sebeple birkaç yıl daha hapiste kaldı. Yusuf 12/42

b) Sünnette Şeytanın Etkisi:

Bazı hadislerd e unutmama fiili şeytana isnad edilmiştir. Bu hadisleri n incelenme sinde unutmama

olayının daha çok namaz ibadeti ile ilgili olduğu görülmektedir. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadiste bu konu şöyle anlatılmaktadır: " .... Bir defasında Peygamber (s.a.v.) kalktı ve mescidde namaz kıldığı yere kadar gitti. Orada iki saf erkek, bir saf da kadın vardı veya iki saf kadın bir saf erkek vardı. Peygamber(s.a.v.) onlara dönerek "eğer şeytan bana namazdan bir şey unutturur sa erkekler sübhânallah desin, kadınlarda el çırpınlar" buyurdu. Rasululla h (s.a.v.) namaz kıldırdı fakat namazdayk en hiçbir şey unutmadı. Ebû Davud Daha önce yukarıda kaydettiğimiz hadiste ise Peygamber (s.a.v.) bu konuda "sizden biriniz namaz kılariken şeytan ona gelir ve namazını karıştırır da o kişi kaç rekat kıldığını bilmez. Birinizin başına bu durum gelirse oturduğu halde hemen iki sehv secdesi yapsın" buyurmuşlardır. İbni Mace Yine daha önce kaydettiğimiz bir hadiste Peygamber'in namazda kıratı karıştırmasını şeytana nispet etmişlerdir. Ebû Davud, Edeb Peygamber'den nakledile n bir başka hadiste de unutmama fiili yine şeytana isnad edilmektedir. Hadiste anlatıldığına göre, bir gün Peygamber ashabına Allah (c.c.) zikretmenin faziletinden bahsederek, yatacakları zaman yüz kere "sübhânallah, Allah'ü Ekber ve el-Hamdülillah" demelerini tavsiye etmiş bunun Mizan'da on katı sevap olarak karşılıklarına çıkacağına bildirmiştir. Ashab'da "bunları nasıl çekmeyiz, ne kadar kolay" dediler. Bunun üzerine Peygamber "Herhangi birinize namazdayk en şeytan gelir ve namazdan çıkıncaya kadar ona "filan işi hatırla, filan işi hatırla" der ve o kişinin başka ihtiyaçlarını hatırlatır. Bu yüzden o kimse belki tesbih çekmeyi yapamaz (unutur). Yatağına yattığı zamanda yine ona şeytan gelir ve bu zikri söylemeden uyuyuncaya kadar o kimsenin yakasını bırakmaz."

c) Şeytanın Unutturma k İçin Kullandığı Metod:

Şeytanın insanı yoldan çıkarması ve Allah'ın zikrini, genel anlamda hayır ve yararı olan şeyleri unutturma sıradaki aracı, insanların motiv ve şehvetlerine etki etme yönündendir. Motiv ve şehvetler, insanın doğasındaki zayıf noktalardır. Çünkü insan, doğal olarak motivlerini, lezzet ve fayda elde etmeye temayül gösterir. Bu noktadan şeytan Adem (a.s.) 'in nefsine yol bulmuştur. Âraf 7/175-176 Çünkü yasak ağaçtan yediği zaman, ebedi yaşantı ve sonsuz bir mülke sahip olacağı şekilde aldatmaya çalışmış, bunun bir sonucu olarak ta Adem (a.s.) Allah'ın kendisine nehyettiği şeyi unutarak günah işlemiştir. Bu yollu şeytan bütün insanlara etki etmektedir. Çünkü onlardaki çeşitli şehvetleri harekete geçirir. Bunun sonucu olarak insanlar, sınırı aşmaya yeltenir ve bu da kendileri ne Allah'ın zikrinden alıkoyar. "Ey İnsanlar! Şeytanın adımlarını izlemeyin . Kim şeytanın adımlarını izlerse ona edepsizliği ve kötülüğü emreder. Eğer size Allah'ın lutfu ve rahmeti olmasaydı içinizden asla hiçbir kimse temize çıkamazdı. Fakat Allah (c.c.) dileğini arındırır. Allah işitir ve bilir." Zümer 39/8

" Onlara şu adamın haberini de oku! Kendisine ayetlerim izi verdik de onlardan sıyrıldı, çıktı, şeytan onu peşine taktı, böylece azgınlardan oldu. Dileseydi k elbette onu o ayetlerle yükseltirdik, fakat o, yere saplandı ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu tıpkı şu köpeğin durumuna benzer; üstüne varsan da dilini sarkıtıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte ayetlerim izi yalanlayanların durumu budur. Bu kıssayı anlat, belki düşünür (öğüt alır) ler. [Furkan 25/17-18]

E- Dünya Malı, Lüks ve Refah İçinde Bir Yaşam:

"İnsanın başına bir sıkıntı gelince, Rabbine yönelerek ona yalvarır. Sonra Allah kendisinden ona bir nimet verince, önceden yalvarmış olduğunu unutur. Allah yolundan saptırmak için o'na

eşler koşar. (Ey Muhammed!) deki: Küfrünle biraz eğlene dur; çünkü sen muhakkak cehennem ehline in." [Mü'minûn 23/110-111]

"O gün Rabbin onları ve Allah'tan başka tapacakları şeyleri toplar da der ki: Şu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa kendileri mi yoldan çıktılar? Onlar: Seni tenzih ederiz seni bırakıp da başka dostlar edinmek bize yakışmaz; fakat sen onlara ve atalarına o kadar bol nimet verdin ki sonunda (seni) anmayı unuttular ve helaki hak eden bir kavim oldular, derler." Mülk 67/1

F- İnananları Alaya Alıp Onlarla Mücadele Etme:

" Zira kullarımdan bir zümre: Rabbimiz! Biz iman ettik; öyleyse bizi affet; bize acı! Sen merhametli ilerin en iyisisin, demişlerdir. İşte siz onları alaya aldınız; sonunda onlar (ile alay etmeniz) size beni yâd etmeyi unutturdu . Siz onlara gülüyordunuz."

II-UNUTKANLIĞIN TEDAVİSİ

Hatırlamanın, insan yaşamında büyük önemi vardır. Çünkü önceki öğrendiklerimizi hatırlamak, önceki bilgi ve haberleri miz, gelecekte bizim karşılaşacağımız yeni problemle ri çözmemizi mümkün kılmaktadır. Nitekim yeni bilgileri kazanmada, yeni hakikatle ri keşfetmede geçmişte edindiğimiz bilgileri miz yardımcı olmaktadır. Bu ise insana ait bilimsel ve kültürel gelişim aşamasında önemi haiz olan bir durumdur.

Buna ilave olarak hatırlamanın insanın bilimsel ve pratik yaşamı yanında dini açıdan da kendisi için büyük fayda sağlamaktadır. İnsanın sürekli olarak Allah'ı, onun üstünlüğünü, yaşamda kendisine verdiği sayısız nimetleri, ahireti, hesap gününü, onu bekleyen sevap ve cezayı hatırlaması insanlar için gayet mühimdir. Çünkü bu onu takva ve yararlı işlerde bulunmaya ve üstün ahlaka sevk etmektedir. Mülk Suresinin 2. ayetinde olduğu üzere Kur'an, bazı ifadeleri önemine binaen öne almış ve buna vurgu yapmak istemiştir. Bunun içindir ki Kur'an unutkanlığın tedavisi için Allah'ı zikretmenin önemini dile getirmiştir. Bizde bu açıdan zikri açıklamaya çalışacağız.

A- Zikir:

Zikir, lugatte bir şeyi telaffuz etme, öğrenilen-muhafaza edilen şeyi zihinde hazır hale getirme, öğüt, haber, beyan, hatırlama, anma anlamlarına gelmektedir.

Kur'an literatüründe Allah'ı anmayı ifade eden en kapsamlı kavram zikirdir. Zikir, insanın bilgi olarak elde ettiği şeyleri muhafaza altında tutmasına ve gerektiğinde hatırlamasına imkan sağlayan bir bellek anlamında potansiye l bir gücü ifade ettiği gibi bir şeyin kalben veya sözlü (dille) hatırlanması şeklinde aynı gücün harekete geçirilmesine de denir. Kalp veya dil ile zikir unutulmuş bir şeyin yeniden hatırlanması yada hafızasındakinin unutulmamak üzere sürekli canlı tutulması şeklinde olabilir.

İnsan, yaratılmışların en mükemmeli ve şerefli olması karşılık beşer olması hasebiyle pek çok zaafı olan bir varlıktır. Bu zaafıdır ki kontrollü ve bilinçli yaşamı için insanın eğitilmesini gerekli kılar. İslam eğitimi insanın yaratılışındaki mükemmelliği koruyup geliştirmeyi,

zaafalarını ıslah etmeyi amaçlar.

Baştan beri izah etmeye çalıştığımız gibi unutma ve unutkanlıkta insanın ciddi bir zaafıdır. İnsan ifade ettiğimiz gibi yaratılmış olduğunu, yaratana, yaratana ile yaptığı “misak”ı yüklediği “Emanet”i, Allah’ın halifesi olduğunu, sıkıntılarında kurtuluşunu, nimetleri ne mahzar kılınışını vb. gerçekleri hep unutamaz ektedir. Ancak insana unuttuğunu hatırlama yeteneği de verilmiştir. Hatta, sadece yeteneği verilmekle e insan kendi haline bırakılmamış, unutulmuş hakikatle ri hatırlatmakla görevli elçilerle desteklenmiş, görünen ve görünmeyen boyutlarıyla kainat, gerçekleri hatırlatacak uyarılar la donatılmıştır. Kur’an’ın kendisi de bu gerçekleri hatırlatan bir zikir dir. Âraf 7205; İnsan 76/25; Müzzemmil 73/8 Bundan dolayıdır ki, Peygamber’in yaratıcı ile ilişkilerinde öne çıkarılan hususlar d an birisi de unutma ve gafletin zıddı olarak kullanılan zikir olmuştur.

“Rabbini, içinden, yalvararak ve korkarak yüksek olmayan bir sesle sabah, akşam an! Gafillerden olma.” Kehf 18/28 Burada Allah’ın sözlü (cehri) olarak zikredilmesi emredilirken bunun kalbin derinliklerinden gelen bir yalvarış ve korku duygusunu eşliğinde olmasına dikkat çekilmektedir. Kalpten gelmeyen ve sadece dil ucuyla gerçekleşen zikrin “gafillerden olma” emrinin gerçekleşmesine katkıda bulunması şüphelidir. Çünkü zikirden maksat kalbin sürekli olarak Allah duygusuyla canlı tutulmasıdır. Ankebut 29/45 Allah’ı hatırlama ve huzur, hayatın anlamı gayesidir. “Elbette Allah’ı anmak, en büyük bir (ibadet) tir. Allah ne yaptığınızı bilir.” Bakara 2/152 Allah’ın insan şuurundan kaldırılması ise hayatın anlam ve gayesinin yok edilmesi demektir.

Zikir; kuldan Allah’a doğru bir kalbî diyalogdur. Kişi zikrederse e unutma, unutma ile de bu diyalog sekteye uğramaktadır. Zikrin yönü her zaman kuldan Allah’a doğru değildir. Allah’ta kulunu zikreder, ancak bu, kulun Allah’ı zikrine bağlanmıştır. “Öyleyse beni anın ki bende sizi anayım; bana şükredin, nankörlük etmeyin” yani kul Allah’ı, itaat, dua, övgü, onun yolunda mücadele ve benzeri, kul olmanın gereği olan her türlü fiil ile anacak, Allah da kulunu rahmet, bağışlama, ihsan, hidayet ve benzeri rububiyet gerekleri ile anacaktır. Tevbe 9/67

Şu halde zikir tek yanlı değil, kul ile arasında çift yönlü bir diyalogdur. Allah zikre, zikir ile karşılık verdiği gibi unutmaya da unutma ile karşılık vermektedir. “... Onlar Allah’ı unuttular, Allah’ta onları unuttu! Çünkü münafıklar fasıkların ta kendileridir.” Allah’ı unutmamanın cezası Allah tarafından unutulmak olduğu gibi, Allah’ı unutan kimse bu tutumuyla kendi menfaatin e ve kendisini kurtaracak olan şeyleri bırakarak kendisini de unutmuş olur.

Allah’ı hatırlama ve netice de kalbin huzur bulması, hayatın anlam ve gayesi olurken, aynı şekilde Allah’ın insan şuurundan kaldırılması, insan hayatındaki kutsi anlam ve gayenin yok edilmesi demektir. Bu, ferdi hayat için doğru olduğu kadar, toplum hayatı içinde doğrudur. Allah’ı hatırlama, şahsiyetin bütünleşmesini sağlar. Diğer taraftan, Allah’ı unutma ise parçalanmış varlık olma, dinden uzak yaşantı demektir. Tamamlanmamış ve nihayet dağılmış şahsiyet ve bütünü kaybetme pahasına ayrıntılarda boğulma demektir. Taha 20/14

Unutmamanın Allah ile irtibat kurup ona karşı sorumluluğumuzun farkına varıp, onları ifa etmenin ilacı olan zikir tekdüze bir anlama sahip değildir. Allah’ı hatırlamayı temin edecek ve onunla iletişim kuracak her türlü zihni ve bedeni faaliyet zikir kapsamının içine girmektedir. İçinde bir

çok zikir çeşidini barındırması itibarıyla namaz kişiye Allah'ı hatırlatması bakımından büyük bir güç ve etkiye sahiptir. Bunun içindir ki Allah günde beş vakit namazı farz kılmış ve “ beni anmak için namaz kıl” Zariyat 51/55 buyurmuştur. Namazda olduğu gibi Allah'ın zikrinin tekrarı, Allah'ı zikretme ve onu tesbih etme âdeti, davranışlarda sabit ve kalıcı olacak ve yaşamın bütün alanlarında herhangi bir çaba ve özen olmaksızın meydana gelen bir adet şeklinde insan derununa işlemesini sağlayacaktır. Böylece Allah daimi bir surette kalpte hazır olacaktır.

B) Mü'minlerin Birbirlerini Uyarması

Unutmanın tedavisi içinde diğer bir ilaç; müminlerin birbirlerini vazife ve sorumluluklarını hatırlatarak vaaz ve nasihat etmeleridir. “Onunla beraber hatırlamaya devam et. Çünkü hatırlatma müminlere fayda verir.” Hatırlatma ayetinde ifade ettiği gibi iman etmiş olanların unutmamasına, gaflete düşmemesine, imanlarının kuvvetlenmesine, bilmediklerinin öğrenilmesine hatta iman etme eğiliminde olanların imana gelmesine sebep olur. Ebû Davud, Salat

Yukarıda bahsettiğimiz ilave olarak insan bütün görevlerinde ciddiyet sahibi olmalı, hafızasına güvenmiyorsa unutmamak için gerekli tedbirleri almalıdır. Kendisinde istenilen şeyleri iyi dinlemeli, anlamalı, öğrenmeli, gerekiyor sa notlar almalı yada yakınlarına, dostlarına kendisine hatırlatmaları için tembihle bulunmalıdır. Nitekim Peygamber (s.a.v.) 'de unutmaya karşı tedbir almış, ashabının kendisine hatırlatmasını isteyerek şöyle buyurmuştur. “Şüphesiz ki bende bir insanım, sizin unuttuğunuz gibi ben de unuturum. Ben unuttuğum vakit, bana hatırlatın.” Ebû Davud, Salat Görev ve sorumluluklarını unutmaması için sık sık tekrar etmeli. Bedeni ve en önemlisi zihni yapının sağlığını bozucu ve unutmayı tetikleyici zararlı fiil ve davranışlardan uzak durmalıdır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz. İnsandaki fitrî dengenin uzantılarından biri olan nısyan/unutma nimetinin, mihnete dönüşmemesi, insanî benliğin asıl kaynağı ile irtibatını sürdürüp, değerini muhafaza edebilmesi için ileri sürülen formül şudur: “Ey İman edenler! Allah'a karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun; herkes yarın için ne hazırladığına baksın! Ve bir kez daha Allah'a karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun, çünkü Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır. Haşır 59/18-19

I-UNUTMANIN TEKLİFİYETE ETKİSİ

A) Genel Bir Değerlendirme:

Nısyan irade ve kasıt ilişkisine bağlı olarak değer kazanır. Buna göre irade kasta dayanan her fiil gibi kasta mebnî unutma da gerçek bir dini engel veya mazeret sebebi değildir. Zira bura da nısyan, bilerek terk etme demektir. Nitekim kafirler hakkında “ Bugüne kavuşmayı unutmanın cezasını tadın bakalım” Secde 32/14 mealinde ki ayette söz konusu olan kasıtlı nısyandır ve “terk etme ve aldırma” anlamında kullanılmıştır. Allah kasta dayanan her türlü unutmayı kınamış ve sahibini sorumlu tutmuştur. Elde olmaksızın herhangi bir iç veya dış sebepten dolayı meydana gelen unutmanın ise genel olarak sorumluluk kaldırıcı, gerçek bir engel ve mazeret sebebi olduğu naslarda sabittir. Nitekim Allah Teala, “Andolsun ki biz daha öncede Adem'e ahit

vermiştik. Ancak o unuttu fakat biz onda bir azim bulamadık” Taha 20/115 mealindeki ayette kendisine verilen ahdi elinde olmaksızın istemeyerek unuttuğu için onu mesul tutmamıştır. Keza Musa ve yanındaki gencin, salih kul Hızır’la buluşma yerini ifade eden balığın suya dalması olayı da hatırlanmalıdır. Burada Musa yanındaki gence balık hakkında sormayı unuttuğu genç de yanlarındaki yiyecek olarak bulundurdukları balığın canlılara k denizin yolunu tutması gibi önemli bir mucizeyi Musa’ya söylemeyi unuttu. Buna rağmen Musa’nın bu hadiseyi kendisine bildirmeyi unutan genci cezalandırdığına dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Karşılaşacakları olaylarda kendisine hiçbir itirazda bulunmayıp soru sormayacağına dair Hızır’ın söz veren Musa, Hızır’la birlikte yaşadığı ilk olayda bu sözünü unutmaması ve bundan dolayı mealen “unuttuğum şeyden dolayı beni muahaze etme, işimde bana güçlük çıkarma” Bakara 2/185 diyerek mazeret beyan etmesi kasta bağlı olmayan unutmamanın gerçek bir özür ve engel olduğunu göstermektedir. Kur’an’da müminlere “Ey Rabbimiz! Unutursak veya hata yaparsak bizi sorumlu tutma” diye dua etmeleri öğretilmesi de bunu desteklemektedir. Allah kendisini adalet ve rahmetini ifade ettiği gibi, Allah size kolaylık diler fakat zorluk dilemez” mealindeki ayette ifade ettiği genel dini kaidenin insana zorluk çıkarmak ve hayatı zorlaştırmak olmadığını göstermektedir. Razi’ye göre ayetteki nisyandan murat kişinin kendi nefsinin unutmamasıdır, bu ise hatırlamanın zıddıdır. O unutan kişinin unutmama fiili, hem teklif-i mâ lâyutak’ın caiz olmaması gibi akli delil hem de “Şüphesiz Allah ümmetinden hata, nisyandan ve baskı ile yaptırılan şeyin sorumluluğunu kaldırmıştır” Buhari, “İtlak hadisi gibi sem’i delille affedildiği ve sahibinin mâzur görüldüğünü belirtmiştir. Ona göre unutmama iki nevidir. Biri sahibi mazur görülen diğeri de mâzur görülmeyen. İnsan dini vazifeleri öğrenmeye çalışmaz ve öğrendikten sonra da unutmamak için tekrarlamaz az da unutursa bu unutmamasından dolayı mâzur sayılmaz. Fakat öğrenmeye çalışıp gayret sarf ettiği halde sonra unutursa mâzur görülür. Bundan dolayı unutmama ve hatanın bazılarında sakınma insan gücü dahilinde ise de bazılarında böyle değildir. Kişi hatırlamaya ve hafıza da tutmaya vasile olacak şeylerden ve hatırlama sebeplerinden yüz çevirdiği takdirde mâzur görülmez. Unutmamanın mâzur görülmesinin temelinde iradî bir kastın bulunmaması olduğunu “unutan ve hata eden de hiçbir niyet (kast) yoktur.” hadisi açıkça ifade etmektedir.

II-PEYGAMBER (S.A.V.) UNUTMA KARŞISINDAKİ DURUMU VE BUNUN VAHYE YANSIMASI

“Sana (Kur’an’ı), okutacağız, unutmayacak aksın. Yalnız Allah’ın dilediğini unutursun . O, açığı da bilir, gizli olanı da” Kıyame 79/17.

Bu ayetlerde vahyi veren, Peygamber (sav)’e, kendisine vahyedilecekleri okutacağını, kendisini onları unutmayacaklarını, ancak Allah’ın dilediği kadarını unutacağını bildirmektedir. Tâhâ ve Kıyamet surelerinin de peygamber (sav)’e Kur’an’ın vahyi tamamlanmış olan, unutmamak için, acele ile vahyedilecekleri yinelememesi, vahyin devamını dinlemesi, Allah’ın, Kur’an’ı kendisini belleğinde toplayıp, manasını da açıklayacağı bildirilmiştir. A’la 87/7”Yalnız Allah’ın dilediğini unutursun” cümlesi, Peygamber(sav)’in, Allah’ın unutmamasını dilediği bazı vahiyleri unutturacaklarını belirtir. Kur’an’ın bazı ayetlerinin unutulmuş olabileceği ihtimalinden kaçınmak için müfessirler, bu ayeti çeşitli biçimlerde te’vil etmişlerdir.

1) Bu istisnanın amacı şudur: Eğer Allah, onun unutmamasını dilerse bunu yapar. Bu, tıpkı: “Dilersek, sana vahyettiğimizi gideririz” ayeti gibidir. Ama Allah onun unutmamasını dilememiştir.

Gerçekte bu istisnanın kavramı olmuş değildir. Allah, böyle bir şey dilememiştir ve bu ayet indikten sonra Peygamber(sav) hiçbir şey unutmamıştır.

2) Buradaki istisnada n maksat, nesihtir. Manâ : Sen Kur'an'ı unutmayac aksın, ancak Allah'ın dilediği şeyleri unutursun . Bu ayet: “Biz, bir ayeti siler veya unutturur sak ondan daha iyisini, yada benzerini getiririz . Allah'ın her şeye gücü yeter olduğunu bilmedin mi?” İsra 17/86 Yani Ey Muhammed, sen Allah'ın unutmanı dilediği şeyleri unutursun . Allah sana onları okumamanı emreder, böylece okumaya, okumaya onları unutursun demektir.

Peygamber, (sav) de insandır. Onun da unutması normaldir . Bir hadis-i şeriflerinde buna şu şekilde dikkat çekmiştir. “ Ben de sizin gibi bir beşerim. Sizin unuttuğunuz gibi unutturum; unuttuğum zaman bana hatırlatın” Bir gün kendisi Abbad İbn Bîşr'in okuduğunu işitmiş. “Bana şu, şu ayetleri hatırlat, ben onları unutmuştum” demiştir. Buhari, Kitabu Fezailu'l-Kur'an

Ayetlerim iz hakkında (münasebetsizliğe) dalanları gördüğün zaman, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan yüz çevirir; eğer şeytan sana (bunu) unutturur sa hatırladıktan sonra (hemen kalk), o zalimler topluluğuyla beraber oturma!” En'am 55/68ayetinde peygamber'e, münasebetsiz kimseleri n, Allah'ın ayetlerin e dil uzattıklarını görünce, onlar konuyu değiştirmeye kadar onlardan uzak durmasını, şâyet şeytan bunu kendisine unutturur sa, hatırladıktan sonra o zalimlerle birlikte oturmamasını emretmektedir. Hakkın ayetlerin e karşı münasebetsiz sözler söyleyenlerle birlikte oturmama emrini unutmak, bir kusurdur. Bir kusur olan bu eylem, şeytan etkenine bağlanmıştır. Fakat Bakara: 166. ayette vahyedile n ayetlerde n kimini unutmak, Allah'ın dilemesiy le olduğundan, bir kusur değil, hikmet gereği olduğundan, orada unutturma eylemi Allah'a nispet edilmiştir. Ayetler, ister Allah'ın dilemesiy le, ister şeytanın müdahalesiyle olsun, Peygamber'de de unutmama eyleminin olduğunu kanıtlamaktadır.

Gerçekten Peygamber(sav) bazen namazda yanılır bu kendisine anımsatılınca yanılma secdesi yapardı. Ebû Hureyre'nin rivayetinin göre Allah'ın elçisi (sav), öğle ve ikindi namazlarından birini kıldıktan sonra mescidin önünde, kible yönündeki dalın yanına gelmiş, sırtını ağaca dayayarak oturmuş, eliyle de ağaca dayanmış, sağ elini sol elinin üzerine koyup parmaklarını birbirine geçirmiş, sağ yanağını sol elinin arkası üstüne koymak suretiyle kızgın bir vaziyette oturmuş. Herhalde Müslümanların bazı işlerine canı sıkılmış. Cemâattan bazıları mescidin kapılarından,”Namaz kısaldı!” diyerek hızlı hızlı çıkmaya başlamışlar. Ebû Bekir ve Ömer'in orada olmalarına karşın, Peygamber e saygılarından dolayı kendisine sormamışlar. Ancak iki elinin uzunluğundan dolayı “zu'yedeyn” lakabıyla çağırılan sahâbi :-Ya! Rasûlallah, unuttun mu , yoksa namaz mı kısaltıldı? demiş.Allah Elçisi:-Unutmadım, namaz da kısaltmadı, demiş.Zu'l-Yedeyn :-Ama sen sadece iki rek'at kıldın? demiş.Allah'ın Elçisi, cemâate:-Zu'l-Yedeyn'in dediği doğru mu? diye sormuş:-Evet, demişler.Peygamber(sav), geçip kılmadığı rek'atleri kılmış, selâm vermiş, tekbir almış, ilk iki secde gibi hatta daha uzun bir secde daha yapıp başını kaldırmış, tekbir almıştır.

Başka bir rivayette de namazda eksik veya fazla kılmak suretiyle yanıldığı kendisine söylendiğinde Peygamber(sav): “Ben de sizin gibi bir insanım, sizin gibi hatırlarım ve sizin gibi unutturum. Unuttuğum zaman bana hatırlatın. Biriniz namazında kuşkulanırsa doğruyu arasın, kaç kıldığına kâni ise onun üzerine tamamlasın, sonra iki secde yapsın” demiştir.

Kadir gecesindeki rivayetle rde de Peygamber(sav)'in unuttuğu ifade edilmekte dir. Ebû Saîd el-Hudri'nin rivayet ettiği hadiste: "Peygamber (sav), ramazanın orta onunda i'tikafa girerdi. Bir sene yine i'tikafa girdi. Sabahında i'tikaftan çıkacağı yirmibiri nci gece olunca şöyle dedi: "Benimle beraber i'tikafa girmiş olan, son onunda i'tikaf etsin. Çünkü bana o gece –yani Kadir gecesini gösterildi, sonra unutturul dum..."denilmektedir. Ubâde İbn Sâmit'in rivayetinde de de : "Peygamber(sav), Kadir gecesini bize bildirmek üzere geldi, iki kişi tartıştı. Allah'ın elçisi buyurdu ki:"Size Kadir gecesini bildirmek üzere çıktım ; iki kişi kavga etti, o bilgi kalbimden silindi, kaldırıldı. Herhalde bu, hakkınızda daha iyidir. Onu dokuzuncu, yahut yedinci, yada beşinci gecesinde arayın!" (başka rivayete) onu son onun dokuzuncu yahut yedinci yada beşinci gecesinde arayın! buyurulmaktadır.

Ayetlerin yanında bu hadisler de Peygamber(sav)'in de bir insan olarak bazen unuttuğunu bildirmektedir. İnsan unuttur, yanılır. Bunun nisbeti bazı zeki insanlar da sıradan insanlara göre az da olsa yine de her insan unuttur. "Hafıza-ı beşer, illet-i nisyân ile ma'lûldür". Peygamber lerin unutmamac ağına dair hiçbir delil yoktur, fakat unuttukları rına dair delil çoktur. Kur'an-ı Kerim, ilk peygamber olan Adem'in unuttuğunu bildirmektedir: "Andolsun biz, önceden Adem'e (o ağaçtan yememesin i) emretmiştik, unuttu. Biz onda bir azim (ve sebât) bulmadık. Taha 45/115

Bundan dolayı Peygamber'in, şeriatinin genel yapısına zarar vermeyecek biçimde bazı ayetleri; özellikle vahiy kâtiplerinin fazla olmadığı, kendisini n çevresinde toplananların az olduğu ilk peygamber lik yıllarında inen kimi vahiyleri unuttuğu olması normaldir . Fakat bunun dine bir zararı olmamıştır. Çünkü Yüce Allah,ı onun unuttukları rı yerine onlardan daha iyisini veya onların benzerini vahiy etmiştir.İşte, Bakara:92-106. ayet, bu gerçeği vurgulama ktadır.

IV-İBADETLERE YANSIMASI AÇISINDAN UNUTMA

A- Namaz'da Unutma: Rasulullah (s.a.v.)'in: "Muhakkak ki Allah bu ümmetimden unutmama ve hatayı, bir de zorla yaptırıldıkları şeyi kaldırmıştır" hadisini esas almıştır. Kim bir namazı unutursa hatırladığında kılar.

B-Oruçta Unutma :

Kim oruçlu olduğu halde unutarak yer, içer veya hanımıyla cima ederse hatırladığında yemeyi, içmeyi, ve cimayı terk eder. Orucun bozuldu diye günün geri kalan kısmını orucunu bozarak geçirmez. Bu hususta farz veya nafile oruç arasında fark yoktur. Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği. "Bir adam Peygamber(sav)'e : "Ben ramazanda oruçlu iken yedim ve içtim" diye sual edince Peygamber imiz(sav) kendisine şöyle cevap verdi: "Orucunu tamamla!....Seni ancak Allah yedirdi ve içirdi".

İnsan için bazen rahmet, çoğu kez yaratana karşı olan sorumlulukları kasten terk etme açısından azap vesilesi olan unutmama kavramını, İslâm Hukuku çerçevesinde Kur'an ve sünnet açısından ele almaya çalıştık. Bu çalışmamızda özetle şu neticeleri gördük. Unutmamanın anlamlarından kişi için en tehlikeli olanının "bir şeyi bile bile terk etmek" olduğu, Allah'ın unutmama yoluyla kendisini terk edenini, kendisini n de terk edeceğidir. Unutmama sebep olan amillerin başında onun fitrî oluşu, Allah'ın zikrinden yüz çevirme, duanın terk edilmesinden kaynaklanan

kalp katılığı, şeytanın süslemelerine aldanma, batıla dalma, dünya hayatına kapılıp dini oyun ve eğlenceye çevirme gelmektedir.

Kur'an Allah'ı anma genel itibarıyla insanın bilgi olarak elde ettiği şeyleri muhafaza altında tutmasına ve gerektiğinde de hatırlamasına imkan sağlayan bir gücü ifade eden "zikir" unutmanın önündeki en büyük engel ve onu tedavi eden en etkili ilaçtır. Yine insanların birbirlerini uyarmaları, birbirlerine nasihatte bulunmaları unutmanın en önemli tedavi yöntemlerindedir.

Allah kasta dayanan her türlü unutmayı kınamış ve sahibini sorumlu tutmuştur. Elde olmaksızın herhangi bir iç veya dış sebepten dolayı meydana gelen unutmaya ise genel olarak sorumluluğu kaldırmaz, gerçek bir engel ve mazeret sebebidir.

Semavi afetlerde n sayılan unutmaya hukukulla h'a ait bazı yükümlükleri kişiden kaldırır ve geçerli bir özür olarak kabul edilir. Peygamber (s.a.v.) kendi ifadesiyle onun da bir beşer olduğu ve zaman zaman unuttuğu; Kur'an'ın ifadeleriyle indirilen vahiylerden bazısını Allah'ın dilemesiyle unuttuğu ancak bunun Kur'an'da bir noksanlık meydana getirmediği, unuttuğuna karşılık Allah'ın daha iyisini veya unuttuğuna denk ayetler indirdiğini bildirmiştir.

Bir erkeğe karşılık iki kadının şehadet etmesinin sebebi unutmadır. Ancak bu unutmaya kadınlara has, fıtrî bir özelliktir. Kadın, unutkanlığını ortadan kaldıracak bir faaliyet içerisinde bulunursa o da tek olarak bir erkeğe mukabil şahitlik yapabilir. Erkek de kendisinde unutmaya meydana getirecek bir konumda olursa o da tek başına şahitlik yapamaz. Bu çalışmamızda inşallah bir nebze de olsa faydalı olmuşuzdur. Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma.